

ційних технологій готують за чотирма різними напрямками, незважаючи на потреби ринку, який віддає перевагу фахівцям широкого профілю).

Література:

1. Конституція України. - Київ: видавець Паливода А.В., 2008. - 46 с.
2. Освіта в Україні. Збірник законодавчих і нормативних актів. - Київ: видавець Паливода А.В., 2009. -32 с.
3. Квік М. Університет і держава. – К.: Таксон, 2009. - 380 с.
4. Квіт С. Алгоритм університетського розвитку. У зб. «Університетська автономія», К.: «Дух і літера». 2008. – с. 12- 30.

УДК 342.743

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА ОСВІТУ ТА ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОСВІТУ

Козюбра М. І., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

1. Необхідність проведення реформ у вітчизняній системі освіти назріла давно, проте, як і реформи у всіх інших сферах нашого життя, вони гальмуються політичною нестабільністю, відсутністю належної волі до таких реформ у вищих ешелонах влади, глибокого розуміння напрямків реформування, а часом і незацікавленістю у глибоких змінах у системі освіти з боку певних соціальних груп і державних чиновників.

2. Реформування системи освіти – проблема широкомасштабна і багатопланова, вона зачіпає практично всі сторони життєдіяльності сучасної людини, її права і свободи, фундаментальною основою яких є людська гідність. Тому перше питання, яке виникає у зв'язку з модернізацією законодавства про освіту, це питання про те, в яких межах має модернізуватися це законодавство – в межах чинної Конституції України, чи вона вимагає внесення змін до Основного Закону.

На мій погляд, повноцінна реформа законодавства про освіту можлива за умови удосконалення певних конституційних положень, що прямо чи опосередковано стосуються цієї сфери. Проте в умовах жорсткого політичного протистояння, яке нині спостерігається в нашому суспільстві, відсутності будь-яких реальних передумов не лише для консенсусу, а й для компромісів між основними політичними силами, кон-

ституційна реформа в найближчій перспективі навряд можлива. Модернізація ж законодавства про освіту не може бути в черговий раз відкладена до кращих часів. Тому, очевидно, її слід здійснювати в межах чинної Конституції України, яка навіть у нинішньому її вигляді дає чимало можливостей для істотного поліпшення законодавчої бази про освіту.

3. Конституційне право на освіту належить, як відомо, до так званих «позитивних» прав другого покоління. Вони здебільшого іменуються у нас соціальними чи соціально-економічними правами.

На відміну від радянських часів, коли ці права за офіційною ідеологією вважалися «корінними, визначальними», проголошувалися «соціалістичними завоюваннями», нині у ставленні до них відбулися суттєві метаморфози. Чимало пострадянських науковців (не лише правознавців) схильні вважати соціально-економічні права «соціалістичним винаходом», які насправді не є суб'єктивними правами у юридичному їх розумінні, а тому їм, мовляв, не місце в системі основних прав людини; це не більше, ніж «наміри держави», «права-доручення», програмні цілі держави тощо.

4. Не можна сказати, що такі епітети вживаються конкретно щодо права на освіту, проте як складова соціально-економічних прав, воно не могло не зазнати впливу ліберальних концепцій, які нині переважають в нашому суспільстві. За висловом одного з пострадянських авторів, соціально-економічні права виявляються «не більше ніж правами бути на буксирі», тобто залишаються об'єктом державного патерналізму, ступінь якого залежить від рівня інтелекту і культури можновладців.

Звідси залишковий принцип фінансування соціальної сфери, її комерціалізація, що в свою чергу поглиблює нерівність доступу населення до користування закріпленими у Конституції соціально-економічними правами.

5. Не є винятком у цьому плані і право на освіту, зафіксоване у статті 53 Конституції України. Відповідно до частини третьої цієї статті «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах».

Що являє собою «безоплатність» дошкільної, повної загальної середньої освіти в державних і комунальних навчальних закладах добре відомо: за відсутності належного бюджетного фінансування вона все більше «спонсорується» батьками, причому без будь-яких чітко визначених меж (у кожного навчального закладу свої «поняття» і відповідно свої правила).

Дещо інша ситуація склалася з «безоплатністю» вищої освіти, яку відповідно до частини четвертої названої статті «громадяни мають право здобувати ... в державних і комунальних закладах на конкурсній основі».

Не стану зупинятися, враховуючи вимоги до обсягу тез доповіді, на детальному аналізі низки законів, включаючи Закон України «Про вищу освіту», указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України, які всупереч положенням Конституції надали право позаконкурсного вступу до вищих навчальних закладів чисельним категоріям «пільговиків». Це не тільки підірвало й так невисоку довіру громадян, особливо молодих, до Основного Закону, призвело до порушення рівності конституційних прав та свобод, рівності перед законом (стаття 24 Конституції України), а й негативно відбилася на якості наборів студентів у багатьох вузах, про що вже неодноразово згадувалося.

6. Проте це лише одна з проблем чинного законодавства про освіту в контексті його відповідності Конституції. Не менш важливою проблемою, яка породжує не тільки нерівність перед Конституцією і законами, а й призводить до певних негативних психологічних наслідків у вихованні майбутніх фахівців – це та ж комерціалізація вищої освіти в державних і комунальних закладах. Хоч вона, на відміну від дошкільної і повної загальної середньої освіти, більш регламентована, проте залишається вкрай недосконалою: тягне за собою зниження вимог щодо якості знань вступників, особливо контрактників, незацікавленість вузів у їх відрахуванні; певну психологічну напругу серед студентів тощо.

Одним з важливих напрямків подолання цих недоліків є конкретизація названих загальних положень Конституції у поточних законах, інакше кажучи їх більша «юридизація».

7. Широкомасштабність і багатоплановість модернізації законодавства про освіту, про які згадувалось вище, актуалізує проблему її поетапності, логічної послідовності і системності.

Починати таку модернізацію, як на мене, необхідно з розробки концепції реформи вітчизняної системи освіти – визначення її мети, завдань, етапів, кінцевих результатів тощо. Наступним етапом мала б стати розробка концепції загального консолідованого, рамкового закону про освіту або основ законодавства про освіту, як це відбувалося в нашій недавній історії і має місце нині в деяких зарубіжних країнах. Після прийняття такого закону (основ) реформування законодавства про освіту мало б завершуватися, на мій погляд, ухваленням низки спеціальних законів, присвячених відповідним рівням освіти та іншим проблемам, пов'язаним з організацією та функціонуванням системи освіти в Україні. Неважко дійти висновку, що цей процес вимагає часу, тому не варто розраховувати на швидке його завершення. Проте за наявності владної

волі до реформ та відповідних коштів модернізація законодавства про освіту навіть в межах чинної Конституції України може бути цілком успішною.

УДК 340.001.73:378 (477)

ПРІОРИТЕТИ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВИЩУ ОСВІТУ У КОНТЕКСТІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Коломоєць Т. О., професор Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, Заслужений юрист України

Реформаційні процеси, які відбуваються у вищій освіті в Україні, передбачають, поміж іншого, зосередження уваги на вивченні досвіду зарубіжних країн у відповідній сфері відносин, із тим, щоб запозичити їх позитивні здобутки та уникнути прорахунків. Безперечно, що вища освіта, як і будь-яка інша сфера суспільних відносин, достатньо специфічна і ґрунтується на історично сформованих традиціях, однак достатньо мобільна, інтегративна, що, у свою чергу, обумовлює можливість її модифікації, в тому числі й із урахуванням зарубіжного досвіду. Відповідне реформування сучасної вищої освіти повинно відбуватися, перш за все, шляхом формування надійного нормативно-правового базису існування такої. Відповідний базис повинен бути таким, який би забезпечував розвиток вищої освіти, її інтеграцію у світовий освітянський простір, був би достатньо систематизованим, що спрощувало б процес правозастосування. У цьому контексті імпонує досвід тих зарубіжних країн, де існують кодифіковані (як прояв найдосконалішої форми систематизації) нормативно-правові акти, покликані врегулювати відносини у галузі вищої освіти. Хоча таких і не так багато, однак цілком можливо зосередити запозичувальний акцент на країнах, де законодавство про вищу освіту систематизоване, що також істотно спрощує процедуру правозастосування у відповідній сфері.

В Україні одним із пріоритетів реформування законодавства про вищу освіту цілком можна було б вважати проведення систематизації відповідного нормативного масиву, основою якого, безперечно, був би Закон України «Про вищу освіту». Тим самим усунуто було б ту надмірну множинність нормативно-правових актів різної юридичної сили, розпорошеність нормативно-правових приписів, які, на жаль, негативно